

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Иван Тенев Димитров,
Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“,
кат. „Икономика и управление“

на дисертационен труд на тема **„Превенция на корупцията в публичния сектор на република Ливан (административно-управленски аспекти)“**

автор **Фуад Мохамад Касем**

за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“**

по научно направление **3.7. „Администрация и управление“**

докторска програма **“Организация и управление извън сферата на материалното производство”**

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър” № 810 от 31.10.2025 г. за назначаване на научно жури, както и от представени от докторанта дисертационен труд, автореферат и справка за наукометричните показатели.

I. Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

В структурно отношение в рамките на дисертационния труд са обособени увод, три глави, списък с използвана литература, включващ 197 заглавия и приложения. Общият обем обхваща 208 стандартни страници, съдържа 17 таблици, 7 фигури и 4 приложения.

Актуалността на темата на дисертационния труд е безспорна с оглед наличието на значими проблемни области по отношение на:

- дълбоко вкоренения проблем с корупцията в ливанския публичен сектор, в страна с продължителна политическа нестабилност и предизвикателства в управлението;

- негативното влияние на корупцията върху доверието на обществото, разпределението на ресурсите и ефективността на критични сектори като: здравеопазване, образование и инфраструктура;

- необходимостта за борба с корупцията предвид продължаващата финансова и икономическа криза в Ливан и жизненоважната необходимост за възстановяването на институциите на страната и възвръщането на социално-икономическата стабилност;

- ангажимента на Ливан към прилагането на антикорупционни практики за получаването на международна помощ и подкрепа.

От тази по-широка проблемна област е изведен конкретния изследователски проблем, към чието решаване се ориентира дисертационния труд, а именно да се идентифицират и анализират детерминантите на корупцията в публичния сектор на Ливан и да се разработи практическа и адаптивна рамка за нейното предотвратяване, като се вземат предвид специфичните социално-политически и икономически реалности на Ливанската република..

Въз основа на конкретизирания изследователски проблем се формулира основната цел на дисертационния труд – да се предостави практически и специфични за контекста препоръки за формулиране и прилагане на политики, за да се насърчи прозрачността, отчетността и социално-икономическият напредък в Ливан.

От тази по-общо дефинирана цел са изведени пет подцели, към чието постигане се ориентира дисертационния труд, а именно:

- Да се оцени съществуващата правна рамка и регулаторните механизми, свързани с предотвратяването на корупцията в ливанския публичен сектор, с конкретен акцент върху тяхното въздействие върху управленските и административните практики.

- Да се оцени институционалният капацитет и ефективността на антикорупционните агенции и органи в Ливан, по-специално по отношение на тяхната способност да се справят с рисковете и предизвикателствата, свързани с управленската и административната корупция.

- Да се анализират културните и социалните детерминанти, които влияят върху корупционното поведение и нагласи в ливанския публичен сектор, с акцент върху тяхното въздействие върху управленските и административните процеси на вземане на решения.

- Да се проучат социално-икономическите условия и тяхната роля за усиляване или смекчаване на рисковете от корупция в ливанския публичен сектор, с особен акцент върху тяхното въздействие върху управленските и административните практики и поведение.

- Да се формулира всеобхватна, специфична за контекста рамка за предотвратяване на корупцията в публичния сектор на Ливанската република, с акцент върху управленските и административните стратегии и интервенции.

От така формулираните пет основни подцели се извеждат девет най-обща изследователски задачи, с които те да бъде постигнати, а именно: да се проведе изчерпателен преглед на литературата, посветена на корупцията; да се оцени правната рамка; да се оцени правната рамка; да се оцени институционалния капацитет; да се проучат културните детерминанти; да се анализират социално-икономическите фактори; да се проведат интервюта и проучвания, да се изготвят сравнителни анализи; да се формулира рамка за разработване на препоръки, специфична за изследователския контекст и да се предоставят практически препоръки.

Обект на изследване на дисертационния труд са управленските и административните практики като причина за съществуващата корупция в публичния сектор на Ливан.

Като предмет на научното изследване авторът посочва възможностите за радикално подобряване на административните и управленски антикорупционни процедури в ливанските публични институции чрез идентифициране на пречките и ключовите фактори за тяхното прилагане.

Използваната методология на изследването съответства на поставените пред проучването цел и задачи. Поради значителната многоизмерност на изследвания проблем и сложността на взаимодействията между факторите, от които зависи, авторът прилага изследователски инструментариум, основаващ се на качествен сравнителен подход, включващ документален анализ, казуси, международни доклади, правни рамки и емпирични доказателства. Той се основава на институционалната теория, принципите на публичната администрация и най-добри практики за борба с корупцията, контекстуализирани в рамките на религиозния модел на управление на Ливан. Комбинирането на институционален анализ „отгоре надолу“ с анализ на ^[1]казуси „отдолу нагоре“, позволява цялостна диагностика на ливанския контекст. Сравнителният подход от своя страна гарантира, че препоръките са не само нормативни, но и тествани при реални политически ограничения, което подобрява тяхната приложимост.

Добрата осведоменост на докторанта по разглежданите проблеми се потвърждава от използваните 197 литературни източника на английски и арабски език, които са цитирани коректно в текста на дисертационния труд.

II. Характеристика и оценка на съдържанието на дисертационния труд

Структурата на дисертацията логически следва цялостното представяне и анализ на изследователския проблем, доказването на формулираните автори хипотези и изпълнението на заложените конкретни изследователски задачи.

В увода се аргументира мотивацията за избор на изследователския проблем, като се обосновава теоретическата и практическата значимост на изследването на

корупцията поради неговата значимост за ливанското общество и функционирането на публичния сектор. Дефинирани са необходимите изследователски параметри като обект и предмет на изследване, основна цел и подцели на дисертационния труд, поставените за решаване задачи, изследователския проблем и изследователските хипотези, методологията на изследване и ограниченията пред изследването.

В **първа глава** „Корупцията по същество, ретроспекция и съвременни теоретични възгледи за нея“ е извършен обстоен преглед на теоретичните източници в областта на изследване. Обособени са четири основни точки, които имат изключителна важност за изследването и за теоретично обяснение на резултатите.

В точка първа е извършено теоретично изследване, прилагащо исторически подход, на основните концепции за корупцията, нейните многобройни определения и проявления в рамките на социалните структури. Подчертана е необходимостта корупцията да се разглежда в контекста на икономиката, като се подчертават нейните последици за управлението, икономическото развитие и социалната справедливост. Проучена е важността на институциите и ролята на независимите антикорупционни органи, правните системи и международните конвенции, за справяне с широко разпространените ефекти на корупцията.

Във втора точка са разгледани подробно различните форми на корупция, които се срещат в публичния сектор, техните характеристики, причини и последици. Изяснени са особеностите на корупцията от страна на предлагането и от страна на търсенето, голямата и малката корупция, политическата корупция и останалите специфични форми като подкуп, изнудване, търговия с влияние, непотизъм, злоупотреба с власт, както и фаворитизъм.

В трета точка е извършен задълбочен поглед върху широко разпространената природа на корупцията, особено в държавните институции, и нейното широкообхватно въздействие върху разработването на политики и предоставянето на публични услуги. Дискутират се спецификите на двата основни типа корупция – институционализирана и спонтанна, както и трите основни нива на корупцията в публичния сектор. Изведени са основните фактори, допринасящи за продължаването на корупцията, като политическата нестабилност, лошото управление, ниските заплати и слабото прилагане на върховенството на закона. Специално внимание е отделено на факторите, допринасящи за корупцията на национално равнище като размерът на страната, нейната история и зависимостта от природни ресурси.

Във **втора глава** „Международен правен опит в борбата срещу корупцията“ са разгледани глобалните правни рамки и съвместните усилия за борба с корупцията, тяхната еволюция, ефективност и предизвикателства. Обобщен е опита на

седем държави за борба с корупцията под натиска на сключени международни споразумения за третиране на корупционните практики като престъпления.

Обсъдени са различни рамки и инструменти, чрез които страните обединяват усилията си за борба с корупцията, като се подчертава, че сътрудничеството се основава не само на етични съображения, но и на общото разбиране, че корупцията представлява глобална заплаха за управлението, стабилността и развитието. Фокусът на изследването е върху ключовите международни споразумения и механизми, които улесняват сътрудничеството, с особено внимание към екстрадицията, взаимната правна помощ и възстановяването на активи. Достига се до извода, че разликите в правните системи, културните норми, политическите интереси и различните нива на ангажираност между държавите затрудняват прилагането на последователни мерки за борба с корупцията в световен мащаб.

В трета глава „Институционални предизвикателства и стратегии за реформи в борбата с корупцията в Ливан“ най-напред са разгледани предизвикателствата, пред които са изправени Ливан и България в борбата с корупцията, формирани от техните различни политически, икономически и исторически контексти. Сравнителният анализ показва, че докато корупцията в Ливан се подхранва от сектантския клиентелизъм, корупцията в България е вкоренена в посткомунистическия олигархичен контрол. Анализирани са сложните фактори, които оказват влияние върху двете страни и са предложени ценни поуки за усилията за реформи в Ливан, особено в области като прозрачност, отчетност и цифрово управление. Направен е извода, че Ливан може да разработи по-структуриран и ефективен подход за борба с корупцията като се възползва от опита на България.

Във втора точка са анализирани управленските и институционалните аспекти на корупцията в Ливан и в България, като се поставя акцент върху съдебната система, правоприлагащите органи и административния капацитет. Съпоставени са структурните причини за корупцията, идентифицирани са основните форми на корупция и са предложени практически стратегии за реформи.

В трета точка се анализира подхода на Ливан към антикорупционната реформа, ключовите стратегии в електронното правителство, институционалната отчетност и участието на обществеността. Направено е сравняване на предизвикателствата пред Ливан с примери за реформи от България, Тунис, Йордания и Естония, изведени са поуки и препоръки. Разгледани са инициативите на Ливан в областта на електронното правителство и културната толерантност към корупцията и се препоръчва да се приемат стратегии, използвани в страни като Грузия и Руанда, включително обратна връзка чрез SMS след предоставяне на услугата, инструменти за анонимно подаване на сигнали и образователни кампании в училища и университети. Дискутирани са институционалните механизми за отчетност и са изведени проблемите пред Националната антикорупционна комисия на Ливан

(NACC) като политическа намеса, слаби мандати и липса на финансиране. Препоръчва се създаване на хибриден модел на надзор, комбиниращ подхода за преходно правосъдие с централизираната система за подаване на жалби. Оценена е ангажираността на гражданското общество и участието на обществеността за усилията в борбата с корупцията. Препоръчват се поетапни стратегии за засилване на ролята на гражданското общество, като укрепване на законите за защитата на лицата, подаващи сигнали за нередности, защита на НПО и интегриране на гражданското образование в училищата.

Установена е важността на общественото съзнание и нагласите на обществото за поддържане на реформите. Препоръчват се публични кампании за разпространяване на информация за въздействието на корупцията, включване на гражданско образование в училищата, защита на независимата журналистика и финансиране на младежки инициативи за прозрачност.

В **Заключението** е направено подходящо обобщение на основните етапи на проведеното дисертационно изследване. Подчертават се постигнатите резултати, като се обосновава техният принос за отговора на изследователските хипотези. Изведени са съответните категории приносни моменти на научното изследване.

Може да се обобщи, че изведените в дисертационното изследване резултати и препоръки са логични, аргументирани и обосновани, следват от текста, обвързани са пряко с методологията на конкретното проучване и са логическо следствие от проведените анализи, теоретични и емпирични изследвания.

III. Оценка на резултатите и приносите в дисертационния труд

По-важните резултати от проведеното научно изследване могат да се обобщят, както следва:

- Въз основа на анализа на различните форми на корупция се достига до извода, че корупцията не е просто единичен акт, а динамично и дълбоко вкоренено обществено предизвикателство, което изисква многостранен анализ.

- Обобщено е, че същността на корупцията се основава на експлоатацията на поверената власт за лична изгода, често за сметка на обществения интерес.

- На базата на ретроспективен анализ е установено, че въпреки еволюцията на структурите на управление и обществените норми корупционните практики са устойчиви, което поражда необходимост от иновативни и контекстно обосновани стратегии за борба с тях.

- Установено е, че няма универсално решение за борба с корупцията като се обосновава необходимостта от нюансирани подходи и разработване на специфични за контекста стратегии за борба с корупцията, които признават и ангажират местните културни норми и ценностни системи.

– Доказана е необходимостта за преминаване отвъд повърхностните интервенции и фокусиране върху основните структурни, институционални и културни фактори, които поддържат корупционните практики.

– Подчертано е значението на разработването на иновативни решения, които ангажират общностите, овластяват институциите и насърчават култура на прозрачност и отчетност.

– Установено е, че международните споразумения осигуряват основа за усилията за борба с корупцията, но тяхната ефективност зависи от осигуряването на стабилни механизми за мониторинг и прилагане.

– Обобщено е, че въпреки напредъка на международно ниво, решаващата роля за побеждаване на корупцията има националното ниво, върху което трябва да се засили международния надзор върху националното прилагане на антикорупционните мерки.

– Обоснована е стойността на механизмите за партньорска проверка, както и необходимостта международни структури като ОИСП и Групата държави срещу корупцията (GRECO) да контролират усилията за борба с корупцията на национално ниво.

– Въпреки че правните рамки и механизмите за тяхното прилагане са съществени компоненти на усилията за борба с корупцията, е направен извода, че справянето с коренните причини за корупцията изисква многостранен подход.

– Обоснована е тезата, че етичната структура на обществото определя моралното качество на неговото управление и че правителства, устойчиви на корупцията, възникват само там, където гражданите поддържат честност, отчетност и споделен ангажимент за прозрачен обществен живот.

– Изведени са аргументи, че образователните инициативи, кампаниите за повишаване на обществената осведоменост и етичното лидерство имат съществено значение за формирането на обществените норми и нагласи към корупцията.

– Защитена е тезата, че освен наказателните мерки мощни възпиращи фактори срещу корупцията могат да бъдат стимулирането на спазването на правилата и насърчаването на култура на почтеност в организациите.

– Защищава се идеята, че прилагането на по-леки наказания за компании с вътрешни системи за превенция и разкриване на корупцията може да стимулира приемането на ефективни вътрешни контроли и процедури за мониторинг.

– Доказана е хипотезата, че корупцията в ливанския публичен сектор е структурно вградена в политическата и административната система.

– Доказана е хипотезата, че слабостта на антикорупционните институции в Ливан произтича главно от политическа намеса и липса на независимост на прокуратурата.

– Доказана е хипотезата, че външният натиск и международното сътрудничество, когато са съчетани с институционални критерии и мониторинг, могат да подкрепят реформите дори в ограничена среда.

– Доказана е хипотезата, че технологичните иновации като блокчейн, електронното управление и ангажирането на гражданското общество могат да трансформират механизмите за отчетност и да намалят корупцията.

На базата на представените резултати от дисертационния труд могат да се обобщят следните по-важни приноси:

1) Систематизирани са теоретичните концепции, подходи и аспекти на корупцията, управлението на публичния сектор и глобалните стратегии за борба с корупция.

2) Изведени са системните корени на корупцията, вградени в политическата архитектура, по-специално механизмите на клиентелизъм и покровителство.

3) Предложени са ефективни антикорупционни стратегии, съответстващи на спецификата на социално-политическа среда в Ливан.

4) Разработена е специфична методология за оценка на ефективността на антикорупционните усилия, основаваща се на разработване на сравнителна аналитична рамка, свързваща антикорупционната среда в Ливан с утвърдените международни най-добри практики.

5) Разработени са практически насоки за институционална реформа, внедряване на механизми за цифрово управление и повишаване на прозрачността в публичния сектор в страната.

6) На основата на утвърдената световна практика за борба с корупцията са конкретизирани специфичните начини, които могат да бъдат приложени в Ливан, както и необходимите за тази цел промени в законодателството.

7) Обосновани са конкретни мерки за борба с корупцията, за създаването на законодателна база за защитата на лицата, подаващи сигнали за корупция, въвеждане на публични конкурси за набиране на държавни служители и разработване на централизирани платформи за мониторинг на обществените поръчки.

Приносите без съмнение са собствено дело на автора. Първите четири имат научно-приложен характер, изразяващ се в предлагането на нови модели и подходи, както и нови знания за приложението на известни методи. Последните три приноса имат подчертано приложен характер и са насочени към прилагане на съществуващите знания в практиката.

IV. Автореферат и публикации по дисертационния труд

Авторефератът отговаря на изискванията отразява в преобладаваща степен съдържанието и структурата на дисертационния труд, както и основните изводи

от проведените изследвания, но би било по-добре да съдържа и основните хипотези, обект на доказване в изследването.

По дисертационния труд са посочени 3 статии. Те отразяват в достатъчна степен основните части от труда и представят различни аспекти на изследванията на автора по проблема.

V. Бележки и препоръки

По структурата, съдържанието и графичното оформление на дисертационния труд могат да се посочат следните критични забележки и препоръки:

- Формулираните задачи би било по-добре да бъдат групирани към всяка една от поставените подцели на дисертационния труд;
- Не са спазени изцяло изискванията за 30 реда на една страница при формирането на текста на дисертационния труд;
- С оглед на по-добро валидиране на изследваните хипотези дисертационният труд би спечелил, ако в по-голяма степен, въпреки трудностите с осигуряването на необходимите данни, бяха използвани количествени методи за доказване на формулираните хипотези, както и на някои дефинирани причинно-следствени зависимости и взаимозависимости.

Следва да се отбележи, че тези забележки и препоръки не оказват съществено влияние върху качеството и количеството на постигнатите резултати и приноси.

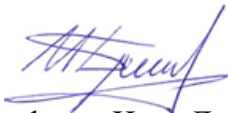
VI. Заключение

От извършената оценка на резултатите и приносите на дисертационния труд може да се заключи, че са налице достатъчно обосновани аргументи да се приеме, че той притежава необходимата задълбоченост, завършеност и актуалност. Дисертацията се отличава със значими достойнства и съществени приноси към теорията и практиката. Тя изцяло отговаря на основните изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Въз основа на изложеното до тук с висока степен на убеденост предлагам на членовете на научното жури да **присъдят ОНС „Доктор“** на **Фуад Мохамад Касем** в ПН „Администрация и управление“, докторска програма “Организация и управление извън сферата на материалното производство”, за дисертационен труд на тема „Превенция на корупцията в публичния сектор на република Ливан (административно-управленски аспекти)“.

18.11.2025г.
гр. Варна

Изготвил рецензията:

(проф. д-р Иван Димитров)